

Юлія МАЙСТРЕНКО-ВАКУЛЕНКО

**АКАДЕМІЧНИЙ РИСУНОК  
У ХУДОЖНІХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ  
Історія становлення та проблеми сучасності**

Рисунок — це не лише самостійний вид образотворчого мистецтва: він є основою образотворчого мистецтва, його базою та фундаментом, що потребує не тільки творчого, а й наукового підходу. Як і будь-яка наукова дисципліна, академічний рисунок вимагає постійної уваги до методики та систематизації напрацьованого матеріалу, а також ґрунтовних висновків щодо певних етапів роботи. Від того, наскільки міцними будуть наукові основи та вірні висновки, залежить правильність окреслення шляхів у майбутнє.

Історія виникнення та розвитку станкового рисунка і академічного — навчального — щільно переплетені. Власне становлення художньої освіти в Україні починається саме з утвердження рисунка як окремого виду мистецтва, а також як основи академічної грамоти. Характерно, що майже всі художні школи, що функціонували на території України в кінці ХІХ ст., називалися «рисувальними».

При цьому становлення кожної рисувальної школи — Київської, Харківської, Одеської, а згодом Львівської, — відбувалося відповідно до умов, що склалися в конкретному регіоні. Дослідження цих особливостей стосовно саме станкового та академічного вітчизняного рисунка, їх порівняльна характеристика, простеження наступних етапів розвитку рисунка в зазначених регіонах України, є наразі цікавим і потрібним. Розуміння витоків, закономірностей розвитку, полегшить пошук та планування шляхів подальшого розвитку академічного рисунка вищих художніх навчальних закладів. Також це допоможе свідомо утвердити відмінності у задачах сучасного навчального рисунка в академіях Києва, Львова та Харкова.

Вже у другій половині XVIII ст. рисунок викладався у різних навчальних закладах України: у Київській академії було організовано спеціальний рисувальний клас (1784 р.), подібний клас існував при Київському університеті імені св. Володимира, у Чернігівському та Харківському колегіумах (1765 р.) [20, с. 77–79], у Ніжинському лицей та Рішельєвському в Одесі. Згодом, у другій половині століття, виникли рисувальні школи. Питанню становлення художньої освіти в Україні присвячено ряд робіт вітчизняних авторів. Зокрема, ґрунтовна монографія Р. Шмагала «Мистецька освіта в Україні середини XIX — середини XX ст.: структурування, методологія, художні позиції». Л. Соколюк є автором дослідження «Харьковская художественная школа и ее роль в формировании системы художественного образования на Украине у XVIII в.». Альбом П. Жолтовського «Малюнки Києво-Лаврської іконописної майстерні» присвячено першим етапам становлення художньої освіти в Києві. Основні засади роботи Київської рисувальної школи викладено в «Спогадах старого вчителя» М. Мурашка, а також в дослідженні П. І. Говді, присвяченому діяльності цього навчального закладу. В книзі «Товариство південно-російських художників» В. Афанасьєв торкнувся питання розвитку Одеської художньої школи. Також ряд робіт присвячено діяльності різних рисувальних класів, становленню шкіл в інших містах України.

Історія викладання рисунка в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури має стабільні й безперервні традиції, що сягають дня заснування Української академії мистецтва у 1917 році і навіть глибше — кінця XIX століття, коли почала діяти Київська рисувальна школа, очолювана М. І. Мурашком.

У складі створеної близько 1934 року кафедри рисунка працювали і працюють визначні творчі особистості, відомі художники, віртуозні рисувальники. На основі їхнього багатого практичного досвіду, шляхом пошуків оптимальних методик викладання відбувалося напрацювання програм, становлення власної науково-теоретичної бази. Цей шлях був довгим, цікавим і водночас непростим.

За збереженими у фондах кафедри рисунка зразками студентських робіт можна простежити розвиток київської школи рисунка, зміни вимог та першорядних задач від довгострокового тонового рисунка 1940-х — 1950-х до більш конструктивно-аналітичного рисунка 1990-х та творчих знахідок у сучасному академічному рисунку НАОМА.

Одним із суттєвих кроків щодо широкого ознайомлення з фондами та їхнього осмислення стало відкриття ретроспективної виставки рисунка київської академії, а також проведення круглого столу з питань визначення напрямку подальшого розвитку навчального рисунка. У роботі круглого столу взяли участь професори та викладачі майже всіх кафедр НАОМА. Завдяки змінам, що їх запровадив у 1980-ті професор О. А. Кривонос, тодішній завідувач кафедри рисунка, основний наголос у методиці викладання навчального рисунка в академії змістився на конструктивність та аналітичне дослідження форми — на противагу тоновому моделюванню, що часто межувало з недостатньо усвідомленим зрисовуванням. Саме таке розуміння рисунка як основи образотворчого мистецтва утверджував протягом багатьох років наступний завідувач кафедри рисунка професор Ю. І. Бондаренко.

Нинішні стрімкі, потужні процеси у розвитку новітніх технологій та глобалізації інформаційного простору зумовлюють появу нових художніх спеціалізацій, деяке звуження сутності традиційних фахів, потребують чіткішого визначення окремих спеціальностей. Все це вимагає конкретніших навичок і належного уміння. Відповідно й задачі академічного рисунка на різних відділеннях, не кажучи вже про факультети, суттєво різняться. Такий, виразно новий підхід до викладання рисунка в НАОМА, м особливо відчутним під час відбору робіт для ретроспективної виставки. Адже задачі навчального рисунка 40-х, 50-х, 60-х років не мали практично ніякої різниці в залежності від факультету. У 70-х роках починає з'являтися акцент декоративної узагальненості в рисунках студентів театрального-декораційного відділення. 90-ті роки — той період, коли саме життя спонукало педагогів і студентів до визначення певних прерогатив у постановці задач на різних факультетах, навіть у різних майстернях. Певно, що власний творчий досвід викладачів допоміг їм інтуїтивно правильно зорієнтуватися у потребах сучасності. В той період принципові зміни в програмі завдань з навчального рисунка не передбачалися. Викладачі пішли шляхом поступових, так би мовити, природних змін. Чіткіше, виразніше окреслювалися задачі: більш конструктивного, аналітичного рисунка на факультеті скульптури; тонового, просторового рисунка на факультеті живопису; вирішення рисунка як самодостатнього графічного аркуша на факультеті графіки тощо. Протягом останнього десятиліття ця тенденція настільки закріпилася, що керівники багатьох майстерень висловлюють бажання внести більш принципові

корективи власне у основну програму завдань. На цьому акцентує увагу завідувач кафедри рисунка, професор В. П. Бистряков. Необхідність чіткішого окреслення особливостей викладання академічного рисунка на різних курсах та відділеннях НАОМА знайшла відображення і в методичних розробках кафедри.

Це особливо цікаво, якщо згадати, що основи навчальної програми з рисунка у вищих мистецьких навчальних закладах не зазнавали принципових змін фактично з часів Петербурзької академії мистецтва. Гіпсові голови та постаті змінювалися живою натурою, в такій само послідовності, як і зараз: голова, торс, постать, постать в русі, постать в ракурсі, подвійна постановка.

Дослідження проблем сучасної вищої художньої школи, зокрема академічного рисунка, наразі ведеться переважно у напрямку методичних напрацювань, вдосконалення програм тощо. Як уже зазначалося, до останнього часу порівняльній характеристиці різних шкіл академічного рисунка, визначення паралелей між ними, — як вітчизняними, так і зарубіжними, — було приділено недостатню увагу. Подібність та відмінність у постановці задач та способах їхнього вирішення різними національними школами, залежність від відмінностей менталітету етносів, зв'язку певних країн та народностей із загальним руслом розвитку образотворчого мистецтва — всі ці питання досі залишаються майже недослідженими, зокрема стосовно українського рисунка.

Невідкладність вивчення цих актуальних питань відчувають на сьогодні молоді педагоги кафедри рисунка НАОМА. Пошуки в цьому напрямку провадить старший викладач Н. Білик («Теоретичні основи рисунка в Баухаузі»). Старший викладач А. Балог вивчає етапи становлення та базові основи кафедри рисунка Національної угорської академії мистецтва. При дослідженні історії виникнення та стильових етапів розвитку українського станкового рисунка доцент Ю. В. Майстренко-Вакулєнко визначає його регіональні особливості, зокрема у Києві, Львові, Харкові та Одесі.

Загалом перед викладацьким колективом кафедри рисунка стоять відповідальні завдання, що потребують наполегливої та злагодженої праці. Необхідність збереження основних підвалин академічного рисунка, а також удосконалення методики його викладання як базової навчальної дисципліни академії, відчувають на сьогодні всі спеціалізації академії.

Кафедра рисунка, як загальноакадемічний структурний підрозділ, є тим спільним фундаментом, що об'єднує різні факультети й кафедри, цементуючи

основи спільної та узгодженої роботи колективу академії. Традиції злагодженої праці в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури мають глибоке коріння, з якого постає належна, монолітна за своєю сутністю, академічна художня освіта.

Наразі було би дуже цікавим провести конференцію або круглий стіл, присвячений проблемам сучасного академічного рисунка, за участі трьох художніх академій України, для ґрунтовнішого і всебічного дослідження цього питання.